

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи
А. В. Пантелеймонов
2019 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ГЕОУРБАНІСТИКА

рівень вищої освіти: магістр

галузь знань: 01 – Освіта

спеціальність: 014.07. Середня освіта (Географія)

освітня програма: Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота

спеціалізація:

вид дисципліни: за вибором

факультет: геології, географії, рекреації і туризму

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

« 28 » серпня 2019 року, протокол № 11

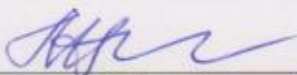
РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Гусева Н.В. – к.геогр.н., доц., доц. кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Протокол від « 27 » серпня 2019 року № 8

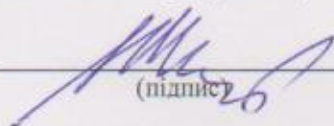
Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

_____ Немець Л. М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від « 28 » серпня 2019 року № 1

Голова методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

_____ Жемеров О. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Геоурбаністика» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки магістрів «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота» за спеціальністю 014.07. Середня освіта (Географія).

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни є опанування студентами знань щодо просторової еволюції, закономірностей розвитку й особливостей прояву процесів урбанізації в різних регіонах світу; формування у студентів урбаністичного сприйняття географічних об'єктів і процесів у країнах різного типу, а також розуміння тенденцій розвитку суспільства в сучасному високоурбанізованому середовищі.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- 1) розкрити історико-географічні, соціальні, політичні, економіко-географічні, містобудівні та інші аспекти розвитку міст і міських систем у країнах різного типу;
- 2) проаналізувати процеси урбанізації, що набули глобального характеру в сучасному світі, їх розвиток та просторові закономірності через розгляд основних етапів еволюції міських систем (місто – міська агломерація – урбанізований район – урбанізована зона – мегалополіс);
- 3) виявити сучасні урбаністичні тенденції у світі та Україні; розглянути концепції формування «міст майбутнього» (green-city, smart-city, creative-city, inclusive-city тощо);
- 4) провести класифікацію і типологію міст та міських систем за різними підходами;
- 5) визначити роль та значення міст у міжнародних відносинах, розселенні населення і територіальній організації господарства;
- 6) розкрити вплив глобалізації на урбанізаційні процеси, розглянути глобальні міста у цьому контексті, а також питання конкурентоспроможності міст у сучасному високоурбанізованому світі.

1.3. **Кількість кредитів**, що згідно навчального плану виділено на вивчення навчальної дисципліни «Геоурбаністика», складає 4 кредитів.

1.4. **Загальна кількість годин**, що згідно навчального плану виділено на вивчення навчальної дисципліни «Геоурбаністика», складає 120 годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Дисципліна за вибором студента (дисципліна професійної підготовки)	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	1-й, 2-й
Лекції	
24 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	
12 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
–	
Самостійна робота	

<u>84 год.</u>	<u>108 год.</u>
Індивідуальні завдання	
–	

1.6. Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких **результатів навчання**:

1) в результаті вивчення навчальної дисципліни студент **повинен знати**:

- теоретико-методичні основи геоурбаністики як науки, її відмінні риси від географії міст;
- понятійно-термінологічний апарат геоурбаністики;
- історико-географічні, соціальні, політичні, економіко-географічні, містобудівні та інші особливості розвитку міст і міських систем у країнах різного типу;
- особливості розвитку та просторові закономірності урбанізації;
- основні етапи еволюції міських систем (місто – міська агломерація – урбанізований район – урбанізована зона – мегалополіс);
- сучасні урбаністичні тенденції у світі та Україні;
- концепції формування «міст майбутнього» (green-city, smart-city, creative-city, inclusive-city, global-city тощо);
- види і типи міст та міських систем, їх основні характеристики;
- роль та значення міст у міжнародних відносинах, розселенні населення і територіальній організації господарства;
- просторову структуру міст, їх функціональні зони;
- основні риси географії міст України.

2) в результаті вивчення навчальної дисципліни студент **повинен вміти**:

- застосовувати отримані знання в навчальних і науково-дослідницьких роботах та подальшій практичній діяльності;
- орієнтуватися в сучасних тенденціях і проблемах розвитку урбанізації, міст та міських систем в Україні та світі;
- розкривати роль економіко-географічного положення в розвитку міст і міських систем;
- розкривати вплив глобалізації на урбанізаційні процеси;
- пояснювати характер функціонування міст і міських систем.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1

Місто в сучасному світі

Тема 1. Геоурбаністика як наука

Історія географічного дослідження міст. Зародження географії міст. Дослідження міст у працях К. І. Арсеньєва, Й.-Г. Коля, О. І. Воєйкова, В. П. Семенова-Тянь-Шанського, А. А. Крубера. Внесок М. М. Баранського, Ю. Г. Саушкіна, І. М. Маєргойза в становлення радянської геоурбаністики. Дослідження російських і зарубіжних авторів в області географії міст. Об'єкт, предмет, мета і завдання дисципліни. Місце геоурбаністики в системі наук, її зміст, визначення. Специфіка дисципліни. Методологічна база геоурбаністики. Міждисциплінарний та інтегруючий характер досліджень і розробок з проблем міст.

Розвиток географії міст і геоурбаністики. Історичні етапи розвитку географії міст і геоурбаністики. Геоурбаністика – новий етап розвитку географії міст. Історія зародження вітчизняної геоурбаністики: дореволюційний період (К. І. Арсенєв, І.-Г. Коль, О. І. Воєйков, В. П. Семенов-Тян-Шанський); радянський період вивчення географії міст до 70-х років ХХ ст. (М. П. Анциферов, Г. В. Шелейховський, О. А. Константинов, М. М. Баранський, В. В. Покшишевський, С. О. Ковальов, В. М. Кубійович, І. М. Маєргойз, О. І. Степанів та ін.); перехід від географії міст до геоурбаністики та радянський період її вивчення з 70-х до початку 90-х років ХХ ст. (В. М. Харитонов, А. Салієв, Ю. Г. Саушкін, Г. М. Лаппо, Є. Н. Перцик, Ю. І. Пітюренко, Н. І. Блажко, С. С. Мохначук, Г. М. Коваленко, Д. І. Богорад, Н. Я. Мижега, М. Д. Пістун та ін.); пострадянський період з початку 90-х ХХ ст. і до теперішнього часу.

Сучасні дослідження з геоурбаністики у Франції, США, Англії, Швеції та інших країнах (Жорж, Боже-Гарньє, Готтман, Ульман, Гарріс, Беррі, Мерфі, Александерсон, Хагерстранда та ін.). Основні поняття курсу «геоурбаністика».

Започаткування української школи геоурбаністичних досліджень. Географія міських поселень у другій половині ХХ ст. Сучасна українська геоурбаністика.

Тема 2. Місто як об'єкт дослідження геоурбаністики

Поняття «місто» та основні проблеми його визначення. Міста як складні комплекси дослідження.

Основні підходи різних наукових дисциплін до вивчення міст. Місто як об'єкт дослідження географії. Філософія міста. Економічні концепції. Місто як об'єкт дослідження соціології. Міська антропологія. Архітектура і містобудування.

Місто як інтегральний об'єкт дослідження в суспільній географії. Критерії виділення міст. Підходи до виділення міст. Базові характеристики, ознаки й фактори формування міст.

Тема 3. Основні історичні етапи розвитку міст

Причини появи міст. Основні історичні етапи розвитку міст. Міста і географічний поділ праці. Історичні стадії розвитку міст у процесі поглиблення суспільного поділу праці.

Риси перших міст. Міста рабовласницького суспільства. Міста Стародавнього світу: міста Стародавнього Сходу, міста Античного світу, міста Стародавнього Риму. Місто в працях географів, архітекторів, філософів Стародавнього світу (Геродот, Страбон, Вітрувій, Гіппократ).

Міста феодального суспільства. Середньовічні міста Європи, Америки, Азії. Перші колоніальні захоплення і виникнення колоніальних міст. Вплив Великих географічних відкриттів на розвиток міст. Розвиток географічних, архітектурних, філософських уявлень про міста і теорії міста. Нові відомості про міста в епоху географічних відкриттів.

Міста Європи в епоху Відродження. Містобудівні ідеї Відродження (Альберті, Леонардо да Вінчі, Палладіо). Міста утопістів (Мор, Компанелло, Оуен, Фур'є, Одоєвський, Чернишевський).

Давньоруське місто. Середньовічні міста Русі (до початку XX ст.).

Міста світу в Новий час. Розвиток міст в Європі, Америці, Азії в XIX і XX ст., на початку XXI ст. Особливості містобудування в колоніальних і залежних країнах в XIX-XX ст. Містобудівні ідеї XX ст. на Заході (Ле Корбюз'є, Говард, Райт, Саарінен, Аберкромбі, Доксіадіс, Кензо Танге та ін.).

Особливості та характерні риси розвитку міст і містобудування в Україні в XX ст. Особливості та характерні риси розвитку міст і містобудування в нашій країні після Жовтневої революції.

Радянське місто: етапи формування, архітектура (Б. Сакулін, С. Шестаков, Н. Мілютін, П. Ладовський, П. Голосов, Б. Йофан, Г. Бархін та ін.). Досягнення містобудування післявоєнних років (А. Власов, М. Парусников, Л. Руднев, М. Посохін та ін.).

Містобудівні пошуки концепції міста майбутнього (І. Фрідман, П. Меймон, П. Сольєрі, Р. Херрон, К. Танге, А. Ісозакі, К. Курокава та ін.).

Тема 4. Економіко-географічне положення як визначальне поняття геоурбаністики

Поняття «економіко-географічне положення (ЕГП)» та «економіко-географічні відношення» в суспільній географії. Структура ЕГП (за І. Майєргойзом). Аспекти ЕГП: транспортний, продовольчий, демографічний, паливний, сировинний, політичний, культурний тощо. Основні територіальні рівні ЕГП. ЕГП всередині району та ЕГП разом з районом. ЕГП міста – основа аналізу тенденцій і прогнозу перспектив розвитку міста. Діалектичність, суперечливість категорії ЕГП. Приклади аналізу ЕГП. ЕГП Києва та його зміна в різні історичні періоди. Особливості ЕГП найбільших міст України. Специфіка ЕГП малих міст. Зміна ЕГП в умовах глобалізації. Проблема кількісного виміру ЕГП (поряд з якісною оцінкою).

Основні риси ЕГП: 1. Історизм. 2. Унікальність, індивідуалізуюча роль. 3. Непорушний зв'язок з територією, що оточує місто чи тяжіє до нього. 4. Вплив ЕГП на розвиток міста й активна роль міста в покращенні свого ЕГП. 5. Інтегральний характер ЕГП («працює» тільки вся сукупність компонентів) та необхідність логічного розчленування поняття ЕГП (оцінки окремих його компонентів). 6. Взаємопов'язаність макро-, мезо-, мікроположення. 7. Особливе значення макро- і мезоположення. 8. Тісний зв'язок ЕГП з економічними, технологічними, інженерними та іншими факторами, що впливають на розвиток міста, визначають можливості

Тема 5. Класифікація і типологія міст. Світові міста (global city)

Типологія і класифікація міст. Ознаки, за якими здійснюються схеми класифікації й типології міст. Класифікація міст за людністю. Типологія міст за ЕГП. Типологія міст за господарськими функціями. Типологія міст за ступенем їхньої участі в територіальному поділі праці. Типологія міст за генетичними ознаками. Типологія міст за умовами і перспективам їх розвитку. Типологія міст за якістю життя населення. Комплексна класифікація монофункціональних міст.

Особливості та закономірності формування систем міст у районах різних економіко-географічних типів (промислові міста, міста відпочинку, міста – центри сільського господарства та ін.).

Глобалізація і постіндустріальна економіка як передумови виникнення глобальних міст. Глобальне місто – сучасний центр розвитку міської цивілізації. Інформатизація – невід'ємна риса розвитку міст. Загальні підходи до виділення глобальних міст. Теорії глобальних (світових) міст П. Геддеса, П. Холла, Г. Ріда, Дж. Фрідмана, С. Сассен. Дослідження групи GaWC П. Тейлора. Сучасна географія глобальних міст. Концепція олігополісу Д. Гімено. Хвильова динаміка світових міст. Глобальні міста в системі фінансових центрів світу. Вплив глобалізаційних процесів на внутрішній стан міста.

Тема 6. Місто як система. Просторова структура та функціональне зонування міст

Застосування системного аналізу в геоурбаністиці. Поняття урбанізованої системи. Властивості й принципи конструювання урбанізованих систем. Ознаки міста як системи.

Підсистеми міста. Функціональна структура міст. Містоутворюючий потенціал міста та його оцінка. Основні містоутворюючі функції: промисловість, будівництво, наукові, культурні, адміністративні транспортно-розподільні функції, їх аналіз і кількісна оцінка перспектив розвитку. Провідні (стрижневі) функції. Сполучення і взаємозумовленість функцій. Зростання ролі «третинних» галузей в економічній структурі міста. Центральні та спеціалізовані функції міст.

Системна концепція дослідження міст Б. Беррі. Модель «Ізольована держава» Й. фон Тюнена. Транспортна ієрархічна модель Й. Коля. Модель центральних місць В. Кристаллера. Економічний ландшафт А. Льоша. Секторальна структура міських систем У. Ізарда. Правило Ципфа «ранг-розмір». Закон К. Кларка. Гравітаційні моделі розвитку міст. Динамічні моделі розвитку міст.

Моделі територіальної структури міст Е. Барджесса, Х. Хойта, Ч. Харріса, Е. Ульмана. Територіальна структура великих міських утворень/столичних регіонів.

Мікрогеографія міста. Загальні основи планувальної організації міста. Мікрогеографічний аналіз міста. Особливості та завдання дослідження мікрогеографії міста. Дилеми процесу міського планування. Інерційність основних елементів плану міста. Основні принципи проектування міста: чітке функціональне зонування території; гнучкість планувальної структури; диференціація транспортної мережі; ступінчаста організація системи обслуговування; збереження і збагачення природного середовища. План міста. Композиційні вимоги до плану міста: система громадських центрів, транспортних магістралей, зелених насаджень. Типи планування. Силует міста. Аналіз зорового сприйняття силуету міста і його головних природних та архітектурних доміант.

Структура і будівельне зонування міста. Функціональні зони міської забудови (промислові, транспортно-складські, селітебні, громадські, рекреаційні тощо) та їх сумісність. Промисловість у місті. Принципи взаємного розміщення промислових і житлових районів у плані міста. Планувальні, транспортні, гігієнічні вимоги до раціонального взаєморозміщення промислових і житлових районів. Селітебні території міста. Поверховість забудови. Щільність житлового фонду і щільність розселення. Методи розрахунків обсягів житлового будівництва. Організація житлових районів і мікрорайонів. Ступінчаста система культурно-побутового обслуговування. Транспортні основи міського плану. Мікрогеографія центрів трудового і культурно-побутового тяжіння. Розрахунок пасажиропотоків. Провізна спроможність і швидкості різних видів міського транспорту. Вибір оптимальних видів міського транспорту в проектах планування. Класифікація вулиць і магістралей. Інженерні системи міста. Вулиці та магістралі. Водопостачання. Каналізація. Електропостачання, теплопостачання, газопостачання. Перетворення і збагачення природного середовища: інженерна підготовка території, обводнення, озеленення.

Проблеми планування зростаючих міст.

Поняття «вартості міста». Будівельна вартість основних елементів міста. Рейтинги найдорожчих міст світу за різними версіями.

Нові способи структурування міського простору. Проблеми використання підземного простору міст. Геоурбаністика і підземна урбаністика. «Третій вимір» – новий напрям просторового розвитку міста. Концепції просторової урбаністики та підземної урбаністики в умовах дефіциту території для розвитку міст. Проекти використання підземного простору в Україні і за кордоном (у Франції, США, Японії та ін.). Проблеми ефективності використання підземного простору. Використання підземного простору – важливий резерв збільшення економіко-географічного потенціалу міста. Вплив використання підземного простору на вдосконалення територіальної структури міста, подолання «паралічу» його транспортних і інженерних систем, поліпшення екологічної ситуації. Географічні аспекти підземної урбанізації.

РОЗДІЛ 2

Урбанізація як глобальний феномен сучасного світу

Тема 7. Урбанізація як глобальний соціально-економічний процес. Просторові закономірності урбанізації

Індустріалізація і зростання міст. Урбанізація в вузькому (як зростання частки міського населення) і в широкому (як багатогранний глобальний соціально-економічний процес) сенсах слова. Феномен урбанізації. Характерні ознаки сучасної урбанізації. Рівні й етапи розвитку урбанізації. Поняття урбанізації території як показник рівня урбанізації. Тенденції урбанізації. Стадії урбанізації за Д. Джиббсом, їх взаємозв'язок з еволюцією суспільства. Дослідження стадіально-регіонального характеру просторової еволюції урбанізації. Шляхи, стадії, фази урбанізації. Регіональні особливості сучасної стадії урбанізації. «Хибна урбанізація» в країнах, що розвиваються. Особливості просторової еволюції урбанізації. Поняття «урбаністична структура», «територіально-урбаністична структура». Процеси субурбанізації, гіперурбанізації, рурбанізації, джентрифікації, контрурбанізації, маятникових міграцій. Розширення територій міської забудови. Формування агломерацій та мега(ло)полісів.

Руралізація міст. Визначальні риси міського способу життя. Глобальність урбанізаційних процесів. Показники урбанізації та урбанізованості території. Поняття урбанізованого розселення.

Географічна панорама міст світу.

Тема 8. Сучасні урбаністичні тенденції в світі. Формування «міст майбутнього» (green-city, smart-city, creative-city тощо)

Особливості світових урбанізаційних процесів на сучасному етапі розвитку суспільства. Кількісні зміни міського і сільського населення у світовому розрізі та за регіонами. Тенденції і масштаби урбанізаційних процесів у розвинених країнах і країнах, що розвиваються, регіонально-диференційований розвиток урбанізаційних процесів. Макрополізація світу. Формування агломераційних і надагломераційних утворень (мегалополісів). Перспективи урбанізації.

Новітні тенденції урбанізації в ХХ ст. Планета великих міст. Збільшення міст – мільйонерів під впливом процесів розвитку і концентрації виробництва і населення. Посилення концентрації виробництва і контрастності розселення.

Міські системи – результат диференціації розвитку міст. Збалансована міська система. Транснаціональна міська система. Технополіси як образ і тенденція розвитку міст.

Формування «міст майбутнього» (green-city, smart-city, creative-city тощо). Ідея міста-саду, її доля. Міста-музеї. Нові міста.

Місто в сучасних умовах соціально-економічного і політичного розвитку країни в цілому та окремих регіонів. Зміна принципів і технологій проектування розвитку міста (на матеріалах українських і зарубіжних міст). Стратегічний план розвитку Атланти, США. Стратегічний план «Регіон, придатний для життя» Ванкуверу, Канада. Розвиток агломерації Бальбао, Іспанія. Розвиток метрополії Стокгольм, Швеція. Феномен Нової Москви, Росія.

Неоліберальна модель економічного і політичного розвитку суспільства. Оцінка неоліберального розвитку міст з позиції критичної географії й соціології. Особливості неоліберальної міської політики. Просторові трансформації в містах в умовах сучасних соціальних і економічних змін. Київ як арена сучасних неоліберальних урбанізаційних процесів.

Тема 9. Місто в розселенні населення та територіальній організації господарства. Міські системи (міські агломерації, урбанізовані райони, урбанізовані зони, мегалополіси)

Міста і територіальна організація продуктивних сил. Системний підхід до аналізу місця міст у територіальній організації продуктивних сил. Місто як система у великій системі міст.

Проблеми дослідження ієрархічної підпорядкованості міських поселень за їх виробничими зв'язками та місцем в міжселенських системах культурно-побутового обслуговування.

Основи класичної каркасної концепції в регіональній економіці. Поняття «каркас» і «тканина», їхнє співвідношення. Конструкція «мережі зірок» у просторовому економічному аналізі. Теорії кумулятивного зростання і розвитку. Концепції «полюсів зростання» Ф. Перру, «полюсів розвитку» Ж. Будвіля, «осей розвитку» П. Потье та ін. Поняття центрального міста, його різні аспекти, географічна інтерпретація в конкретних умовах. Оцінка фокусних точок з великим містоутворюючим потенціалом. Положення в центрі ареалів великого економічного значення. Положення на міжареальних вісях, на перепадах економічних потенціалів територій, на контактах природних зон. Положення в фокусах міжнародних зв'язків, нірні і базові міста в районах освоєння. Оптимальні точки («полюси») і «коридори» зростання міст. Регіональна політика вирівнювання умов життя в різних поселеннях регіону і проблема «точок зростання» на емпіричному матеріалі слабких і сильних регіонів.

Значення для прогнозу перспектив розвитку міст визначення «ядер» територіальної організації продуктивних сил країни: центрів і арсеналів найбільш високої економічної активності та науково-технічного прогресу; металургійних, енергетичних, паливних і сировинних баз; найважливіших сільськогосподарських ареалів; трас і фокусів міжрайонних зв'язків.

Особливості та закономірності формування систем міст у районах різних економіко-географічних типів. Міста в районах зосередження промислових ресурсів (вугілля, нафти, руд чорних і кольорових металів, лісу, гідроенергії). Міста – центри сільськогосподарських територій. Міста відпочинку (курорти, гірничо-туристичні центри, екскурсійні центри).

Опорний каркас розселення Г. М. Лаппо. Визначення, елементи, властивості, стадії формування опорного каркаса розселення. Просторові форми опорних каркасів. Складові каркасного ефекту. Значення концепції опорного каркаса розселення.

Територіальні системи міст (урбанізовані системи, міські системи), їх моделі. Просторовий і функціональний феномен міської агломерації. Міські агломерації, фактори їх утворення і методи виділення. Просторова структура і шляхи формування агломерацій. «Міста-супутники». Властивості агломерацій. Етапи розвитку великих міських агломерацій. Критерії виділення меж агломерацій. Управління агломераціями. Переваги і недоліки агломерацій. Проблеми агломерацій. Найбільші агломерації світу.

Урбанізований район, зона. Конурбація. Мегалополіси, фактори їх формування і роль в розвитку суспільства. Особливості процесу мегалополізації. Найбільші мегалополіси світу. Мегалополіс Північно-Східного узбережжя США (Бостон – Вашингтон). Мегалополіси Чикаго – Піттсбург, Сан-Франциско – Лос-Анджелес. Міста Західної і Центральної Європи. Англійський мегалополіс (Лондон – Ліверпуль). «Дельта-поліси».

Тема 10. Сучасні проблеми розвитку міст та урбанізаційних процесів. Міста як арени конфліктів

Проблемний характер, суперечливість процесів розвитку міста: конфлікт динамізму і інерційності як невід'ємна властивість розвитку міст. Типізація проблем великих міст. Конфлікти в політичній, економічній, соціальній сферах, а також у сфері взаємовідносин між людиною та природою.

Екологічні проблеми міст. Поняття «навколишнє середовище», «міське середовище» в різних їх модифікаціях. Загальна тенденція розвитку і зростання міст – прогресуюче погіршення в них умов життя. Перетворення в містобудуванні як міра створення міст з повноцінним міським середовищем. Природне середовище в місті. Екологічна ситуація в містах України. Заходи щодо раціонального облаштування території, що вживаються з метою поліпшення екологічної обстановки.

Культурно-історичне середовище міста. Збереження історичної спадщини в великих містах. Охорона історичного середовища в малих містах.

Демографічні проблеми міст. Розвиток міст в умовах мінливої демографічної ситуації, що характеризується переходом до нового типу відтворення населення. Механічний приріст міського населення. Природний рух міського населення. Фактори, що впливають на статевовікову структуру населення міст. «Демографічні портрети» міст.

Економічні проблеми міст. Трансформація функціональної структури міста як одна з найважливіших проблем економічного розвитку. Використання міської території і проблеми територіального зростання міста. Важливість обліку географічної специфіки різних зон і районів при проектуванні міст.

Найпроблемніші міста світу й України. Рейтинги міст за різними версіями щодо основних проблем.

Шляхи розв'язання міських проблем. Проблеми малих міст України і можливі напрямки їхнього розвитку.

Тема 11. Урбанізаційні процеси та міста України

Передумови сучасних процесів розвитку міст в Україні. Етап зародження і становлення міст. Індустріальний період розвитку міст. Період незалежної України. Чинники гальмування процесу субурбанізації в Україні. Особливості сучасних урбанізаційних процесів в Україні. Урбанізаційна структура України. Міські агломерації. Проблеми урбанізації в Україні. Пріоритетні заходи для покращення ситуації.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
РОЗДІЛ 1												
Місто в сучасному світі												
Тема 1. Геоурбаністика як наука	6	4				2	2					2
Тема 2. Місто як об'єкт дослідження геоурбаністики	2					2	4					4
Тема 3. Основні історичні етапи розвитку міст	8		2			6	4					4
Тема 4. Економіко-географічне положення як визначальне поняття геоурбаністики	8		2			6	2					2
Тема 5. Класифікація і типологія міст. Світові міста (global-city)	14		4			10	18		2			16
Тема 6. Місто як система. Просторова структура та функціональне зонування міст	8	4				4	12	2				10
Поточна контрольна робота	10	2				8	16	2				14
Разом за розділом 1	56	10	8			38	58	4	2			52
РОЗДІЛ 2												
Урбанізація як глобальний феномен сучасного світу												
Тема 7. Урбанізація як глобальний соціально-економічний процес. Просторові закономірності урбанізації	12	4	4			4	12	2	2			8
Тема 8. Сучасні урбаністичні тенденції в світі. Формування «міст майбутнього» (green-city, smart-city, creative-city тощо)	8	4				4	10	2				8
Тема 9. Місто в розселенні населення та територіальній організації господарства. Міські системи (міські	10	4				6	6					6

агломерації, урбанізовані райони, урбанізовані зони, мегалополіси)											
Тема 10. Сучасні проблеми розвитку міст та урбанізаційних процесів. Міста як арени конфліктів	6					6	6				6
Тема 11. Урбанізаційні процеси та міста України	6					6	8				8
Залікова робота	22	2				20	20				20
Разом за розділом 2	64	14	4			46	62	4	2		56
Разом за курс	120	24	12			84	120	8	4		108

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні історичні етапи розвитку міст	2
2	Економіко-географічне положення міста як визначальне поняття геоурбаністики	2
3	Класифікація і типологія міст. Метрополіси. Глобальні міста	4
4	Міські агломерації та наагломераційні утворення світу (урбанізовані райони, урбанізовані зони, мегалополіси, дельтаполіси)	4
	Разом за курс	12

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опанування теми «Геоурбаністичні дослідження в Україні»	2
2	Опанування теми «Властивості міст за різними авторами і підходами»	2
3	Підготовка питань для обговорення та виконання практичних завдань до практичного заняття 1 «Основні історичні етапи розвитку міст»	6
4	Підготовка питань для обговорення та виконання практичних завдань до практичного заняття 2 «Економіко-географічне положення міста як визначальне поняття геоурбаністики»	6
5	Підготовка питань для обговорення та виконання практичних завдань до практичного заняття 3-4 «Класифікація і типологія міст. Метрополіси. Глобальні міста»	10
6	Опанування теми «Функціональне зонування міста»	4
7	Підготовка питань для обговорення та виконання практичних завдань до практичного заняття 5-6 «Міські агломерації та наагломераційні утворення світу (урбанізовані райони, урбанізовані зони, мегалополіси, дельтаполіси)»	8
8	Опанування теми «Місто в розселенні населення та територіальній організації господарства»	6
9	Опанування теми «Сучасні проблеми розвитку міст та урбанізаційних процесів. Міста як арени конфліктів»	6

10	Опанування теми «Урбанізаційні процеси та міста України»	6
11	Підготовка до контрольної роботи	8
12	Підготовка до залікової роботи	20
	Разом за курс	84

6. Індивідуальні завдання

7. Методи контролю

1. Тестування на початку практичних занять.
2. Перевірка виконання практичних робіт (письмові відповіді на питання, складання картосхем, графіків, діаграм, таблиць, схем, математичний аналіз статистичних даних тощо).
3. Усне опитування на практичних заняттях.
4. Написання контрольної роботи.
5. Наприкінці курсу – залік.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання												Залі-кова робота	Сума	
Розділ 1						Розділ 2					Ра-зом			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	КР	T7	T8	T9	T10		T11	75	25
		ПР 1	ПР 2	ПР 3-4			ПР 5-6							
		8	11	18		20	18							

T1, T2 ... T10 – теми розділів

ПР – практична робота

КР – контрольна робота, передбачена навчальним планом

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для дворівневої шкали оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

11. Рекомендована література

Основна література:

1. Алфьоров М. А. Урбанізаційні процеси в Україні в 1945-1991 рр. : монографія / М. А. Алфьоров. – Донецьк, 2012. – 552 с.
2. Берданова О. В. Планування соціально-економічного розвитку міста : монографія / О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, І. В. Валентюк [та ін.]; за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К., 2011. – 160 с.

3. Большаков А. Г. Основы градостроительства и районной планировки : учеб. для вузов / А. Г. Большаков. – Иркутск : Изд-во ИрГТУ, 2004. – 216 с.
4. Гладкий О. В. Географія міст. Геоурбаністика : підручник / О. Гладкий, С. Іщук; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Паливода А. В., 2014. – 299 с.
5. Глазычев В. Урбанистика [Електронний ресурс] / В. Глазычев. – М., 2008. – 220 с. – Режим доступу : <http://www.glazychev.ru/books/urbanistika/urbanistika.htm>
6. Дронова О. Л. Геоурбаністика : навч. посібник / О. Л. Дронова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – 419 с.
7. Кузнецов С. Г. Територіальне планування і розвиток міст / С. Г. Кузнецов, І. І. Ананян, Л. М. Богак. – Донецьк : Норд-Прес, 2008. – 335 с.
8. Лаппо Г. М. География городов : учеб. пособие для геогр. факультетов вузов / Г. М. Лаппо. – М. : Гуманитар. изд. Центр «Владос», 1997. – 479 с.
9. Перцик Е. Н. Геоурбанистика : учебник для академического бакалавриата / Е. Н. Перцик. – 2-е изд., стер. – М. : Издательство Юрайт, 2016. – 435 с.
10. Перцик Е. Н. Города мира. География мировой урбанизации : учеб. пособие / Е. Н. Перцик. – М. : «Международные отношения», 1999. – 384 с.
11. Пивоваров Ю. Л. Основы геоурбанистики : урбанизация и городские агломерации : учеб. пособие / Ю. Л. Пивоваров. – М. : Гуманитар. изд. центр «Владос», 1999. – 231 с.
12. Проблемы урбанизации на рубеже веков / Отв. ред. А. Г. Махрова. – Смоленск : Ойкумена, 2002. – 344 с.
13. Седанов Г. В. Геоурбанистика / Г. В. Седанов. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2008. – 40 с.
14. Соболева Н. П. Геоурбанистика : учеб. пособие / Н. П. Соболева, Ю. Л. Замятина, Н. В. Барановская, Л. В. Жорняк; Томский политехнический университет. – Томск : Изд-во Томского политехнического университета, 2012. – 301 с.
15. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін : колективна монографія / За ред. К. Мезенцева, О. Олійника, Н. Мезенцевої. – К. : Видавництво «Фенікс», 2017. – 438 с.
16. Функции городов и их влияние на пространство : монография [Електронний ресурс] / Под ред. Л. Г. Руденко. – К. : Феникс, 2015. – 292 с. – Режим доступу : <http://gisgeo.org/assets/files/City-functions.pdf>

Допоміжна література:

1. Боже-Гарнье Ж. Очерки по географии городов / Ж. Боже-Гарнье, Ж. Шабо. – М., 1967. – 424 с.
2. Бойко-Бойчук О. В. Стратегії розвитку міст України / О. В. Бойко-Бойчук. – К., 2002. – 156 с.
3. Гладкий О. В. Наукові основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій : монографія / О. В. Гладкий; за ред. С. І. Іщука. – К., 2008. – 360 с.
4. Глобальный город: теория и реальность / Под ред. Н. А. Слуки. – М. : Аванглион, 2007. – 243 с.
5. Город в контексте глобальных процессов / Под ред. И. И. Абылгазиева, И. В. Ильина, Н. А. Слуки. – М., 2011. – 448 с.
6. Город и городские агломерации в региональном развитии : сб. науч. ст. – М. : Ин-т географии РАН, 2003. – 330 с.
7. Декларація про міста й інші населені пункти в новому тисячолітті (Резолюція S-25/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН від 9 червня 2001 р.) [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/decl_habitat.shtml
8. Денисенко О. О. Процеси метрополізації : світогосподарський аспект / О. О. Денисенко. – К., 2012. – 193 с.
9. Доповідь ООН «Перспективи світової урбанізації перегляду 2011 року» [Електронний ресурс] / United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2012) // World Urbanization Prospects: The 2011 Revision. – Режим доступу : <http://esa.un.org/unup>

10. Доценко А. І. Територіальна організація розселення (теорія та практика) / А. І. Доценко. – К., 2010. – 536 с.
11. Знаменитые столицы и города мира : справочник / В. В. Лисюченко; сост. В. Б. Гарин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. – 510 с.
12. Європейська Хартія міст II (Маніфест нової урбаністики) (Страсбург, 2008). [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1293215&Site=CM>
13. Изменения городского пространства в Украине / Л. Г. Руденко, Е. Л. Дронова, А. М. Кирюхин [та ін.]; под ред. Л. Г. Руденко. – К. : Реферат, 2013. – 160 с.
14. Івченко А. Міста України : довідник / А. Івченко. – К. : Картографія, 1999. – 141 с.
15. Ковтун В. В. Города Украины : экономико-географический справочник / В. В. Ковтун, А. В. Степаненко. – К., 1990. – 279 с.
16. Куйбіда В. С. Територіальне планування в Україні: європейські засади та національний досвід / В. С. Куйбіда, Ю. М. Білоконь. – К., 2009. – 108 с.
17. Лейпцизька хартія про сталий розвиток Європейських міст (2007) [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.rfsustainablecities.eu/IMG/pdf/leipzig_charta_ru_2_cle65c185.pdf.
18. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь [Електронний ресурс] / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М. І. Мельник. – Львів, 2014. – 65 с. – Режим доступу : http://ird.gov.ua/vid_3/vid3_2014_m1_Metro.pdf
19. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України : монографія / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України. – Одеса, 2012. – 714 с.
20. Підгрушний Г. П. Формування системи полюсів зростання в Україні як передумова її переходу до моделі поліцентричного просторового розвитку [Електронний ресурс] / Г. П. Підгрушний // Український географічний журнал. – 2017. – № 1. – С. 48-54. – Режим доступу : <http://ukrgeojournal.org.ua/uk/node/552>
21. Пятьдесят пять лучших городов для жизни в Украине // Еженедельник «Фокус»; под ред. М. Гладкий – К., 2011. – № 23 (235). – С. 28-41.
22. Салій І. М. Урбанізація в Україні: соціальні та управлінські аспекти / І. М. Салій. – К. : Наук. думка, 2005. – 301 с.
23. Соснова Н. С. Трансформація міського середовища як відображення економічних і суспільних процесів у найбільших містах України / Н. С. Соснова // Досвід та перспективи розвитку міст України та інших країн. Проблеми розвитку найкрупніших міст України : збірник наукових праць / Відп. ред. Ю. М. Палеха. – Вип. 20. – К. : Ін-т «ДІПРОМІСТО», 2011. – С. 98-106
24. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів : посібник / Проект USAID «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (USAID ЛІНК) – Київ, 2012. – 183 с.
25. Ткач Д. В. Розвиток української геоурбаністики. Історія української географії / Д. В. Ткач, Т. Б. Заставецький // Всеукр. наук.-теор. часопис. – Тернопіль, 2002. – Вип. 6. – С. 82-87.
26. Топчієв О. Г. Планування території: навчальний посібник / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова. – Херсон : Грінь Д. С, 2014. – 268 с.
27. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики : навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса, 2005. – 632 с.
28. Хартія «Міста Європи на шляху до сталого розвитку» (Ольборзька Хартія, Данія, 27 травня 1994 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/2004/feht/lebedev/library/aalborgchapter.htm>
29. Шаблій О. І. Соціальна та економічна географія України / О. І. Шаблій. – Львів, 2000. – 304 с.

30. Яценко Б. П. Світові міста / Б. П. Яценко // Географія та основи економіки в школі : наук.-метод. журн. – 2003. – № 1. – С. 41-42.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Асоціації міст України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Асоціації міст України. – Режим доступу : <http://auc.org.ua/bill>.
2. Бюллетень «Население и общество» [Електронний ресурс] // Центр демографії и екології человека Інститута народногосподарського прогнозування РАН. – Режим доступу : <http://demoscope.ru/week1>
3. Державний служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> Електронна бібліотека авторефератів дисертацій [Електронний ресурс] // Електронний фонд Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/%5Bin=_scripts/ep.in%5D
4. Журнал «География». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.geo.1september.ru/topic.php?TopicID=3&Page=1
5. Міжнародна Асамблея столиць і великих міст [Електронний ресурс] // Офіційний портал Международная Ассамблея столиц и крупных городов. – Режим доступу : <http://www.e-gorod.ru/default.aspx>
6. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України [Електронний ресурс] // Електронний фонд Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua:8080/dspace/>
7. Научно-популярный географический портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nat-geo.ru/about/>
8. Познавательный журнал «Geo» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geo.ru/>
9. Познавательный портал «Вокруг света» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vokrugsveta.ru/>
10. Global300. The New Commercial Geography of Cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.jll.com/Research/JLL_Global300.pdf
11. Global cities of the future [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.mckinsey.com/tools/Wrappers/Wrapper.aspx?sid=%7BC84CB74F-A3B1-47B1-8265-6252F6D85B68%7D&pid=%7B4F5BEDB1-6C1F-4243-A052-83ADBABE82DF%7D>
12. Globalization and World Cities : Research Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lboro.ac.uk/gawc/index.html>
13. New Urbanism [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newurbanism.org/>
14. The Age of Megacities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://storymaps.esri.com/stories/2014/growth-of-cities/>
15. The Charter of the New Urbanism [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cnu.org/who-we-are/charter-new-urbanism>
16. The World Factbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
17. World Urbanization Prospects [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://esa.un.org/unpd/wup/>
18. Worldstatinfo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.worldstat.info/>